

me, u mnogim tekstovima ove knjige autor se ne bavi toliko filozofskim školama, filozofima i njihovim vizijama, makar ih vrlo dobro poznaje, spominje ili citira, recimo Heraklita, Platona, Aristotela, sv. Tomu Akvinskog, Franju Petrića itd., nego se u svjetlu i kontekstu njihovih poimanja i vizija bavi konkretnim životom konkretnog čovjeka, uglavnom čovjeka koji je prošao iskustvo opsade i svakodnevnih granatiranja grada Sarajeva, njegovim tjeskobama, problemima, razočaranjima, ugroženošću i poljuljanim i srušenim vrednotama i idealima, ali i vjerovanjima i nadama, koje su ipak pune "energije smisla", kako kaže, uvidom u potrebu drugih i Drugoga, kojega naziva Velikom graditeljem svemira, s čim je povezana neizostavnost dijaloga i tolerancije, jer ovdje a i nigdje i ne postoji drugi put. Samo je taj i takav put, usprkos "tjeskobi tolerancije", dostojan čovjeka i jamstvo njegove "ljudske" budućnosti.

Ovim djelom, u vremenima kad se filozofima prigovara da su u svojim promišljanjima daleko od stvarnog života, da se ne bave pravim problemima, akademik Premec se potvrdio kao mislilac i mudroslovac koji u konkretnim životnim prilikama i neprilikama vrlo jasno razlikuje i razdvaja dobro i zlo, istinu i neistinu, smisao i besmisao itd. Koji usprkos tjeskobnosti i usred iskustava "slabosti", kad prevladavaju osjećaji i emocije, vjeruje u razum i razumnost, snagu vjere i nade, koristi i nužnost dijaloga i susretanja, potrebu novih i "pročišćenih" odnosa među svima i sa svima.

Više nego doktrina filozofskog auktoriteta, ovo je spasonosna egzistencijalna poruka iznikla iz iskustva, doduše bolnog i tjeskobnog, ali stvarnog i iskrenog.

Marko Josipović

Dani sreće, dani tuge

Anto ORLOVAC, *Oko fra Vidova bunara. Mala monografija župe Barlovci*, Banja Luka - Barlovci 2005.

Navikli smo da nas dr. Anto Orlovac često obogati novom knjigom koju bismo lako mogli klasificirati među djela crkvene povijesti, povijesti opće Crkve i mjesne banjolučke, one kojoj autor pripada djelovanjem, životnim opredjeljenjem, Božjom voljom. Pogled u Orlovčevu bibliografiju dao bi dokaze takvoj tvrdnji. Uočljiva je u toj piščevoj orijentaciji potreba da progovori o jednom zemljopisnom i povijesnom prostoru obilježenom snažnom vjerom, teškom prošlošću, mučnom sadašnjošću i neizvjesnom budućnošću. Riječ je uvijek o mučeničkoj Crkvi i njezinim martirima, o onima koji dolaze za njima i nastoje opstati. U knjizi koju sad imamo u rukama satkao je Orlovac još jedan prinos toj povijesti, ali s nešto drukčijim nijansama, prvenstveno s naglaskom na slici života kakvoga više na naznačenom prostoru nema. "Barlovačka župa u 20. je stoljeću triput teško postradala. Prvi put je to bilo u Prvom svjetskom ratu, drugi put u Drugom svjetskom ratu i poraću, a treći put u ratu 1992.-1995., kojega na našem području nije ni bilo, ali je imao katastrofalne posljedice, jer je izgonom najvećeg dijela katoličkih vjernika župa gotovo posve ugasla. Ostali su ostaci ostataka. Nažalost, o žrtvama Prvog svjetskog rata nemamo gotovo nikakvih podataka, jer nisu sačuvane župne matice umrlih iz toga vremena. ...vojnici koji su poginuli ili nestali izvan župe, nisu ni upisivani u župne matice umrlih, pa podatke o njima treba tražiti na drugim stranama" (str. 109). Orlovac bi iznevjerio sama sebe kad ne bi tekstom ot-

varao izvjestan put nade, ovdje prikazan popisom župljana preseljenih u nebo, gdje mole i slave Boga, i barlovačkih župljana rasutih po svijetu, koji djeluju i svjedoče.

Krenimo redom kako bismo poštovanom čitatelju ovih redaka približili Orlovčevu rodnu župu Barlovce.

Kao pravi sin barlovačke župe autor izvrsno poznaje povijest mjesta od najstarijih vremena i povijest župe od onoga divnoga vremena kad je fra Vid Miljanović izgradio župnu crkvu i bunar pred njezinim glavnim ulazom. Nakon *Proslava* i *Uvoda*, kojima se objašnjavaju namjena knjige i motivi njezina nastanka: "Želim da te čitanje podsjeti na tvoje korijene, na tvoj oteti zavičaj. Želim da te stranice koje slijede osvježe poput čaše hladne vode iz fra Vidova bunara" (str. 6). Slijedi prvi dio *Povijest župe Barlovci*, što je svojevrstan nadnaslov. Prvo poglavlje naslovljeno *Daljnja prošlost ovih krajeva* obavještava čitatelja o dvjema povijesnim linijama - o povijesti Barlovaca i okolnih sela i naselja, te o razdobljima antike i srednjovjekovlja iz kojih potječu materijalni dokazi o životu na tom području i prisutnosti kršćanske civilizacije i kulture: "Ostaci ranokršćanske bazilike koja je otkrivena upravo na području barlovačke župe, na lokalitetu Grič-Pauša, svjedoči o nazočnosti kršćanstva još u rimsko doba. Brojni su tragovi i iz srednjeg vijeka koji su, nažalost, još uvijek nedovoljno istraženi... Prema nekim povjesničarima upravo se u banjolučkom Potkozarju, na području župa Ivanjska i Barlovci, očuvao autohtoni katolički i hrvatski element" (str. 7). Budući da se radi o kraju koji je arheološki nedovoljno istražen, Orlovac navode stručne literature nadopunjava vlastitim spoznajama, opisima lokaliteta i zaključcima na dokumentima crkvene administracije. Vrijednost toga dijela jest u naznakama što i kako treba znanstveno istražiti,

što je nepoznato zbog različitih prepreka na putu proučavanja povijesti toga kraja.

Prvo stoljeće župe Barlovci detaljan je historijat nastanka župe, župne crkve i stana, pripadajućih filijalnih crkava, zatim slijede opisi groblja, škola te statistički podaci o župi. Taj bismo dio prave povijesti svakako i očekivali u knjizi ovoga tipa, kao i podatke o duhovnom životu, o pučkim misijama i uopće vjerskom aspektu župe do najnovijih, ne baš sretnih vremena. Neočekivano autor svoj diskurs oživljava opisom vjerskih navika i običaja: od nedjeljnih odlazaka na misu, božićnih slavlja, obiteljske molitve, uskrasnih radosti do onih vezanih za Ivandan i posebno za svadbe. Svi se običaji opisuju koristeći pučko nazivlje, što je posebno oživilo pripovijedanje. Taj se dio čitatelju nameće kao slika neke prošle ali tople i iskrene sreće, pa je kontrast s potonjim događajima izrazitiji i efektniji. Nije nemoguće pomisliti da ta panorama mira i zadovoljstva treba objasniti snagu onih koji su obilježili barlovačku prošlost u olovnim vremenima, a o kojima ćemo saznati više u trećem poglavlju *Dioba barlovačke župe i njezin daljnji život*. Najveći dio toga razmatranja posvećen je vremenu tzv. rata bez rata, kad stradavaju i župa i župljani. Autor prenosi autentične zapise iz župnih kronika, dopunjava ih svojim podacima, popis stradalih u nebo vapi. Bolni su opisi života u strahu, svjedočanstva nevinih ljudi, pljački i zatrašivanja, nemogućnosti svećeničkoga djelovanja. Najčešće riječi u ovom odjeljku knjige su razaranje, izgon, stradanje. Tekstovi koji o tome postoje u župnim kronikama, a koje Orlovac citira, govore o nerazumljivoj vladavini zla. Boljitak nije došao ni nakon Daytonskoga sporazuma, ali se vjerski život obnavlja snagom i entuzijazmom župnika, malobrojnih vjernika i potporom crkvenoga vodstva. Kao tračak

nade čitamo na završetku ovoga dijela monografije da je "jednim rubom barlovačke župe prošao je jedan Papa. Bilo je to 22. lipnja, kada je Sveti otac Ivan Pavao Drugi specijalnim vozilom, tzv. papamobilom prošao na putu od zračne luke u Mahovljanima prema Petrićevcu i natrag preko Trna i nadvožnjaka u Zalužanima i time, makar na rubu 'okrznuo' i ovu, barlovačku župu" (str. 72).

Drugi dio knjige *Popisi, statistike, pregleđi* iznosi na svjetlo dana stare dokumente, kao što su popis krizmanika i kumova iz 18. st., podatke iz matica rođenih, vjenčanih i umrlih od početka župe do novoga vremena. Crkvenom povjesničaru ti će podaci biti zanimljivi kao stari običaj, npr. krizmanje djece predškolske dobi ili višestruko kumstvo na istoj krizmi, demografu kao primjer populacijskih kretanja, a onomastičaru kao izvor pri proučavanju obiteljskih prezimena i osobnih imena. Poseban odjeljak je Leksikon svećenika umrlih i živih iz barlovačke župe, popraćen fotografijama i zanimljivim životopisima. "S područja te župe je 18 svećenika od kojih su sedmorica još živi. Spomenimo da je sin ove župe, svećenik franjevac fra Vid Miljanović prvi postigao akademski stupanj doktora znanosti iz cijele BiH. Bilo je to 1882. u Beču. Barlovci su prvi u cijeloj BiH imali doktora znanosti u povijesti" (str. 88).

Časne sestre podrijetlom iz Barlovaca nisu opsežnije predstavljene, samo se donose dva popisa: jedan živih i jedan umrlih sestara s osnovnim podacima. Na kraju čitamo popis živih iz župe raznih svjetovnih zanimanja, nerijetko uvaženih članova društva i sredine u kojoj sada djeluju. "Osim duhovnih zvanja, barlovačka župa dala je niz osoba svjetovnih zanimanja koje su svojim djelovanjem zadužile svoj zavičaj; ...te su, svaki na svom području, do-

prinijeli da se za župu Barlovce čuje i s uvažavanjem ju se spominje" (str. 107).

Knjigu zaključuje lista Drugoga svjetskoga rata i poraća, a uz osnovne biografske podatke naznačen je i dan i uzrok smrti. Završna rečenica cijele knjige glasi: "Kako se lako može vidjeti, ukupno je 517 žrtava vjernika iz ondašnje barlovačke župe, pri čemu treba imati na umu da popis nije cjelovit i trebat će ga dopunjavati i doradivati" (str. 136-137). Doista je tragično da još uvijek nemamo popis svih stradalih u Drugom svjetskom ratu. Većina ih je stradala na "križnim putovima" i marševima smrti. Orlovac dodaje: "Na ovoj je generaciji zadaća da te podatke prikupi i objavi" (str. 109).

Treći smrtonosni udarac zadan je barlovačkoj župi u "ratu bez rata", u kolovozu 1995., kada su Hrvati zlostavljani, premlaćivani, ubijani, mučeni, zatvarani i na kraju protjerani s područja župe, te rušenjem njezinih svetinja i crkava, kapelica, groblja, zaposjedanjem župnoga stana i izgonom svećenika. Kuće tih mirnih i neaoružanih Hrvata zaposjeli su Srbi koji nikada nisu živjeli na tom području. Orlovac dodaje: "Župa Barlovci u tom pogledu spada u red najviše postradalih u tom vremenu u cijeloj Banjolučkoj biskupiji" (str. 137).

Ako i završava tragičnim brojkama, knjiga *Oko fra Vidova bunara* ne zrači ni pesimizmom ni malodušnošću. Njezin je autor želio napisati svojevrsnu spomenicu svoje rodne župe u prigodi 125. godišnjice osnutka (1879.-2004.), a takva časna starost mora pamtit i dobre i loše dane. Od toga pravila nitko i ništa nije izuzeto, pa ni Orlovčeva rodna župa Barlovci. Povjesničar Orlovac posezao je za dokumentima, za povijesnim izvorima, za divnim starim kronikama ispisanim rukama marnih župnika, a Orlovac svećenik prozborio je ljud-

skim tonovima o rodnom kraju, koji se - govore mudri ljudi - nikad ne zaboravlja i nikad po ljepoti ne uspoređuje ni s jednim krajem svijeta. Ta krpica zemlje nosi se u duši do kraja života, a osobito poštuje i voli kad pati, kad joj sile svijeta prijete. Taj i takav ton probija sa stranica ove knjige. Kao metafora opstanka može se uzeti slika sačuvanoga bunara, a kao moto knjige istina da rijeke Žive vode, koje su iz njega potekle, teku još i danas, nose ih na svojim čelima barlovački sinovi i kćeri kršteni vodom iz fra Vidova bunara.

Marko Lukenda

Pobjeda nade usred beznada*

Franjo TOPIĆ, *Svjedok nade. Kronopis*, HKD Napredak, Sarajevo 2004.

Svako ljudsko djelo, a posebice ono pisano, jest svojevrsni palimpsest u kojem se ispod onoga vidljivoga krije i jedan ili više nevidljivih slojeva. Međutim, ti nevidljivi slojevi u drugim pisanim djelima - za razliku od istinskoga palimpsesta - nisu prethodno bili pisani pa zatim brisani, nego su od početka utkani u onaj vidljivi sloj kao njegov preduvjet mogućnosti, kao njegova pretpostavka i referentna točka njegova ispravnog razumijevanja. Pod tim, dakle, *nevidljivim slojevima*, kad je o knjizi riječ, u prvom redu mislimo na *njezina autora* sa svim njegovim osobinama i nakanama, a zatim na *objektivne okolnosti* koje su se u autoru, na tipično njegov, subjektivan način tako prelamale da su u tom tekstu našle svoj specifičan i tipičan izraz.

Stoga pri čitanju neke knjige i nije uvijek tako lako odgovoriti na pitanje: je li ono što čitatelj u toj knjizi u prvom redu čita zapravo *knjiga* kao jezik i stil, tj. kao književno djelo; ili je to možda *njezin sadržaj*, odnosno *poruka*; ili pak kroz to čitanje čitatelj u prvom redu *osluškuje nekoga*, tj. pisca samoga.

Knjiga moga cijenjenog kolege, prof. dr. Franje Topića, *Svjedok nade, Kronopis*, u izdanju Hrvatskoga kulturnoga društva "Napredak", Sarajevo 2004., koju imam čast večeras predstaviti, jedna je od onih za čije se točno razumijevanje traži da se budno i sinkrono prate svi njezini slojevi, što će reći: i ono *što* i *kako* se piše, i ono *o čemu* se piše kao i da se vodi računa o onome *tko* to piše. Što se prvoga sloja tiče, točnije odgovor na pitanje je li ova knjiga svojevrsni dnevnik, kronika ili nešto slična, odnosno kakvim je jezikom i stilom pisana i sl., to prepuštam drugima da odgovore, dok bih ja za ovu priliku skrenuo vašu pozornost, sasvim kratko, samo na druga dva sloja, tj. na ono *o čemu* je u ovoj knjizi riječ i *o onomu* čija je u ovoj knjizi riječ.

U ovoj knjizi, najkraće rečeno, riječ je prvotno o hrvatskom narodu u Bosni i Hercegovini, o tome kako je u njemu pobjeđivala nada usred beznada posljednjega rata, a nerijetko i u poraću, s naglaskom na ulogu koju su pritom igrale ondašnje političke stranke, Crkva, i, na poseban način, Hrvatsko kulturno društvo "Napredak". Ono pak, što ovu knjigu čini na poseban način vrijednom i zanimljivom jest to što ona iznosi videnje svih tih zbivanja iznutra, tj. iz opkoljenoga Sarajeva, iz zatvorene Bosne, iz grudi u kojima se oblikovao jedinstveni krik koji je tada, na žalost, malo tko čuo, a mnogi svjesno i namjerno prečuli. Ovo jest subjektivno pisana knjiga, ali

* Izlaganje na predstavljanju knjige 10. ožujka 2005. u Splitu.